

Kontekstualność przemian polskiej szkoły

Aktualnie coraz częściej obserwujemy szybko zmieniającą się rzeczywistość świata, kultury i człowieka. W takim kontekście musi działać szkoła, jako miejsce, gdzie uczeń nie tylko pobiera naukę określonych przedmiotów, ale też wzrasta w rozwijaniu własnej osobowości¹. Coraz większa świadomość tych zmian sprawia, że podejmowane są badania nad dokonującymi się przemianami, a ich owoce ujmowane są w jakiejś mierze w nowych programach, próbujących odpowiedzieć na problemy, z jakimi borykają się współcześni uczniowie. Jednak wielość tych przemian i dynamizm ich występowania może sprawić, iż zmiany systemowe i programowe nie odpowiadają na wezwania nowych pokoleń.

Aby lepiej rozumieć współczesną polską szkołę, jej problemy i możliwości ich rozwiązywania, warto przyjrzeć się jej kontekstom. Należy zatem wyjść poza samo środowisko szkolne i spojrzeć na nie z szerokiej perspektywy ludzkiej społeczności i dokonujących się w niej zmian. Wpływają one zarówno na kształt życia wspólnotowego w różnorodności jego form, jak i osób je tworzących. Niewątpliwie należy podkreślić rolę przekształceń XX-wiecznych, które realizowały się w odmiennych doświadczeniach historycznych społeczeństw w różnych częściach Europy, ze szczególną ich specyfiką. W tym artykule skupimy się jednak przede wszystkim na procesach globalizacji, które mają najszerszy zasięg, odnosząc się do ogólnoswiatowych oddziaływań i powiązań².

¹ Por. J. Dieder, *Edukacja*, W: J. Dieder, *Słownik filozofii*, Katowice 1992, s. 81-82. Autorka stwierdza, że termin edukacja „już poprzez swoją etymologię obejmuje zarówno intelektualny, jak i psychologiczny czy moralny aspekt, podczas gdy uczenie ogranicza się do zawartości intelektualnej wychowania, pomijając jego aspekt moralny”.

² Por. Z. Bauman, *Globalizacja*, Warszawa 2000, s. 6.

Po kilku uwagach wstępnych dotyczących przemian polskiego szkolnictwa ostatnich dziesięcioleci przejdziemy do rozważań na temat współczesnej wizji świata; następnie pokażemy najważniejsze aspekty społeczno-kulturowe mające wpływ na szkolnictwo i w końcu uwarunkowania relacyjne.

Polska szkoła w przemianach ostatnich dziesięcioleci. Uwagi wstępne

W roku 1989 dokonał się w Polsce zasadniczy przełom, wynikający z wprowadzenia nowego systemu opartego na zasadach demokracji i gospodarki rynkowej, który wpłynął na wiele dziedzin życia³. Rzeczywistość polska stała się ściśle połączona ze światem licznymi więziami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi. „Otworzyły się” granice, a nowoczesne środki transportu pozwoliły przenosić się Polakom coraz łatwiej z miejsca na miejsce. Ciągły i praktycznie natychmiastowy dostęp do mediów elektronicznych stał się osiągalny dla wszystkich obywateli naszego kraju, otwierając wręcz nieskończoną liczbę możliwych kontaktów i więzi, które nawiązać można niemal natychmiastowo i niezależnie od dzielących ludzi dystansów przestrzennych⁴. Ewa Budzyńska zauważa, że w badaniach nad wartościami społeczeństwa polskiego po czasie przełomu spostrzec jednak można, pomimo dokonujących się przemian, niezmienną od dziesięcioleci rolę rodziny⁵.

W perspektywie następujących kilku dziesięcioleci, oraz dynamicznie ewoluującego świata widać jednak, że nie wszystkie zmiany przyniosły pozytywne skutki. Budzyńska stwierdza: „po początkowej euforii wynikającej z upadku komunizmu, gdy zmiany ustroju przyniosły nie tylko upragnioną wolność i demokrację, ale również wszystkie bolączki liberalnego kapitalizmu”⁶; wśród skutków negatywnych powszechnie zauważalne są m.in. wzrost bezrobocia, utrata bezpieczeństwa socjalnego i wycofywanie się państwa z funkcji opiekuńczych, niewydolność wielu służb publicznych i znacznie powiększające się różnicowanie społeczno-ekonomiczne. Wszystko to skutkuje dezorganizacją kulturową i dezorientacją w sferze wartości⁷. Dla dzieci i młodzieży najbardziej odczuwalne w powiązaniu z tymi procesami są kryzys rodziny,

³ W. Pronobis, *Polska i świat w XX wieku*, Warszawa, 1992, s. 487-488.

⁴ Por. A. Karwińska, *Edukacja do dialogu. Szanse i bariery*, W: J. Rokicki, M. Banaś (red.), *Naród, kultura i państwo w procesie globalizacji*, Kraków 2004, s. 347.

⁵ E. Budzyńska, *Podzielane czy dzielące? Wartości społeczeństwa polskiego*, W: J. Mariański, L. Smyczek (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 37-38.

⁶ Tamże, s. 40-41.

⁷ Por. J. Mariański, *Religia i moralność w społeczeństwie polskim*, W: J. Mariański, L. Smyczek (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 270.

upadek autorytetów oraz chaos norm moralnych⁸, zaś dodatkowym niepokojem stała się niepewność związana z ich przyszłością⁹.

Także polska szkoła, po przemianach, które zapoczątkował rok 1989, stopniowo próbowała zmieniać swoje zasady funkcjonowania. Można dostrzec zarówno ich pozytywne jak i negatywne aspekty. Najbardziej widocznym elementem przemian jest zmiana w zakresie struktur, a mianowicie z dotychczasowej dwustopniowej na strukturę trzystopniową (od szkoły podstawowej i szkoły średniej do szkoły podstawowej, gimnazjum i ponadgimnazjalnej). Reformom uległa także struktura egzaminów. Dotychczas najbardziej rozpoznawalnym egzaminem polskiego szkolnictwa była matura. Po przemianach i przejściu do struktury trójstopniowej, każdy etap kształcenia związany jest już z odpowiadającym mu egzaminem. W ślad za nią idą ewoluujące standardy kształcenia, dotyczące zarówno uczniów, jak i przyszłych pedagogów. Coraz większą wagę przykładana się do nauki języków obcych. Stopniowo zmierza się, nadal w podstawowej dla polskiej szkoły strukturze klasowej, w stronę indywidualizacji kształcenia ucznia poprzez rozbudzanie przez nauczyciela jego zainteresowań i kierowanie nimi.

W ostatnich dziesięcioleciach przemian polskiej szkoły jednoznacznie pozytywnym zjawiskiem jest niespotykane dotychczas unowocześnienie bazy szkolnictwa oraz pomocy naukowych. Proces ten trwa nadal i dotyka praktycznie wszystkich placówek edukacyjnych. Odnotować też należy, nie tak jednoznacznie pozytywne przekazanie finansowania szkolnictwa strukturom samorządowym. W związku z tym, z racji skromnych środków, którymi dysponują samorzady, następuje wzrastający proces ekonomizacji szkolnictwa.

Postrzeganie świata

a) Wymiar naukowo-techniczny świata

Współczesne przemiany w postrzeganiu świata dokonały się przede wszystkim pod wpływem rozwoju nauki. Radykalny postęp miał miejsce zwłaszcza w ciągu ostatnich dziesięcioleci, choć nie należy zapominać o wszystkich wcześniejszych dokonaniach naukowych i technicznych. Romano Guardini zauważa, że wraz z upływem

⁸ Por. H. Świada-Ziemia, *Paradoksy postaw etycznych młodzieży licealnej i studenckiej*, W: Mariański J., Smyczek L. (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 160. Z przeprowadzanych badań autorka wyciąga wniosek o wysokiej pozycji wartości moralnych wśród młodzieży. Zauważa zarazem, iż młodzież żyje w tzw. „podwójnej osobowości”: „jedna warstwa to ta prywatna, w której oblicze moralne odgrywa istotne znaczenie, druga to publiczna, która stanowi konsekwencję uczestniczenia w świecie o określonym kształcie”.

⁹ Por. B. Smolińska-Theiss, *Godność dziecka – odkrywana, zdobywana, niszczone*, W: „Horyzonty wychowania” 5/2006 (9), s. 160-161.

czasu i postępującą rewolucją naukową ludzkość zaczęła stopniowo przekraczać swoje dotychczasowe możliwości. Doświadczenie świata dzięki rozwojowi nauki sprawiło, że człowiek odnosił się do świata w sposób coraz bardziej rzeczowy i sprawdzalny. Przystawał być on coraz częściej obiektem zadziwienia i podziwu, a stawał się najpierw materiałem badawczym, a z czasem jednym z wielu „przedmiotów” wykorzystywanych w ludzkiej działalności¹⁰. Guardini podkreśla też, że wszystkie te przemiany zachodziły w skali zarówno makro- jak i mikroświata. Człowiek sięgając dzięki przyrządom obserwacyjnym coraz dalej we wszechświat odkrywał jego ogrom oraz strukturę ciał niebieskich. Z kolei rozwój np. nauk biologicznych pozwalał człowiekowi dochodzić do odkrywania coraz mniejszych cząstek żywych i poznawać lepiej strukturę ludzkiego organizmu. Wszystkie te odkrycia przyczyniły się w znacznym stopniu do poszerzenia ludzkiej wyobraźni i objaśniania świata przy pomocy nowych teorii¹¹.

Pojawienie się powiązanych z rozwojem nauk nowych narzędzi technicznych sprawiło, że w wielu przypadkach, człowieka od świata naturalnej przyrody zaczęło oddzielać znaczące medium. Pozwalało ono poznawać przyrodę do głębi, chroniąc człowieka przed jej niebezpieczeństwami i pozwalało mu wygodniej żyć, zarazem stanowiąc jednak trudną do przekroczenia barierę dla kontemplacji przyrody.

b) Globalna forma życia

Carlos Valverde podkreśla, że „bycie osobą polega przede wszystkim na dynamicznej reafirmacji bytu, jakim jesteśmy jako podmiot, na doświadczaniu całej konstituującej nas ontycznej potencjalności”¹². W kontekście tego stwierdzenia warto zauważyć, że każdego człowieka z jego natury cechuje globalne spojrzenie na życie, ciągle nastawienie na szerszą perspektywę, niż tylko na aktualne przeżycia. Zwraca na to uwagę Karol Jankowski mówiąc, że: „wszak jego [człowieka] marzenia, wyobrażenia, wizje – w tym także religijne – dążenia i podejmowane dla ich urzeczywistnienia wysiłki wykraczały poza granice bezpośrednich doznań i doświadczeń”¹³.

Niezwykły rozwój nauk i cywilizacji technicznej, a także wzrastająca rola mediów przekazujących prawie natychmiastowo informacje z jednego krańca globu na inny sprawiły, że świat dzisiejszy został dotknięty olbrzymim, być może jeszcze nie do końca powszechnie uświadomionym, wstrząsem globalnego życia społecznego¹⁴. Jego

¹⁰ R. Guardini, *Koniec czasów nowożytnych. Świat i osoba. Wolność, łaska, los*, Kraków 1969, s. 52nn.

¹¹ Tamże, s. 53.

¹² C. Valverde, *Antropologia filozoficzna*, Poznań 1998, s. 31-32.

¹³ K. B. Jankowski, *Kultura polityczna Polaków a procesy globalizacji*, W: J. Rokicki, M. Banaś (red.), *Naród, kultura i państwo w procesie globalizacji*, Kraków 2004, s. 153.

¹⁴ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe: Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa-Kraków 1999, s. 10.

początków w wymiarze ekonomicznym szukać należy w wielkich odkryciach geograficznych¹⁵. Proces globalnego rozszerzania się skutków tych odkryć był niezwykle długotrwały, a ówczesna Europa nieświadoma była nie tylko rozmiarów odkrytych ziem, ale też przemian, które się dokonują¹⁶.

Stopniowo rozwój powiązań globalnych obejmował coraz większą przestrzeń ludzkiego życia – w wymiarach już nie tylko ekonomicznych, lecz także kulturowych – aż w latach '90 XX wieku pojęcie globalizacji stało się opisem sytuacji, którą Zygmunt Bauman określa czasem „kiedy biznes, finanse i handel nabierają wymiaru planetarnego, a przepływ informacji odbywa się na skalę ogólnoswiatową”¹⁷. W dzisiejszych czasach, zwłaszcza na skutek intensywnego rozwoju szczególnie telefonii komórkowej i Internetu, dojście do idei, informacji, rzeczy stało się prawie natychmiast dostępne. Człowiek poszukuje też nieustannie coraz to nowych, mocniejszych wrażeń, obiektów swego podziwu.

Niewątpliwie w krótkim okresie – zwłaszcza w związku z upadkiem wielkich systemów XX wieku – pojęcie globalizacji nabrało wymiaru ideologicznego, co zauważa Maria Marczevska-Rytko stwierdzając, iż „zarówno poszczególne jednostki, jak i całe wspólnoty dzielą się na jej zagorzałych zwolenników i przeciwników. Już chociażby ten fakt przemawia na rzecz tezy, iż globalizacja nie daje się zamknąć w obrębie spraw gospodarczych. Niemniej należy zauważyć, iż właśnie w sferze ekonomicznej jest najłatwiejsza do uchwycenia i oceny”¹⁸. W każdym razie warto wraz z Ulrichem Beckem podkreślić nieodwracalne zmiany w wymiarze lokalnym jak i globalnym ludzkiego życia, związane z tzw. drugą nowoczesnością¹⁹.

Już w nowożytności, a jeszcze bardziej współcześnie, tradycyjne czynniki postrzegania człowieka zastępował coraz bardziej wymiar ekonomiczny²⁰. Patrząc w tej perspektywie należy stwierdzić, że dzieci i młodzież zaś bardzo szybko wiążą ze sobą np.

¹⁵ Por. R. Guardini, *Koniec czasów nowożytnych. Świat i osoba. Wolność, łaska, los*, s. 36nn.

¹⁶ Por. M. Tunon de Lara, J. Valdeon Baruque, A. Dominguez Ortiz, *Historia Hiszpanii*, Kraków 2007, s. 211nn.

¹⁷ Z. Bauman, *Globalizacja*, Warszawa 2000, s. 6.

¹⁸ M. Marczevska-Rytko, *Procesy globalizacji jako wyzwanie dla kultury i państwa narodowego*, w: J. Rokicki, M. Banaś (red.), *Naród, kultura i państwo w procesie globalizacji*, Kraków 2004, s. 23.

¹⁹ Por. U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna. Społeczeństwo i polityka w drugiej nowoczesności*, Warszawa 2009.

²⁰ Por. W. Forysiak, *Zagrożenie bezpieczeństwa młodzieży szkolnej destrukcyjną działalnością sekt religijnych w kontekście zmian globalizacyjnych i transformacyjnych w Polsce (ujęcie socjologiczne)*, W: G. Andrzejewska, K. Czerwiński, M. Schneider (red.), *Komunikowanie społeczne w globalizującym się świecie: szanse i zagrożenia dla edukacji*, Toruń 2010, s. 168; ujęcie skupione na wymiarze ekonomicznym zastępuje tradycyjne postrzeganie osoby ludzkiej, a więc „tradycyjne czynniki, takie jak wiek, tożsamość etniczna, płeć, wyznanie religijne”.

fakt posiadania bardziej wartościowych produktów i prestiż społeczny²¹. W aktualnych warunkach globalizacji trzeba dostrzec, że to nie człowiek jako osoba jest głównym punktem odniesienia dla społeczności i jej działań, ale jego pozycja na rynku i idąca za tym sytuacja własnościowa.

Postrzeżenie człowieka

a) Człowiek jako konsument i wędrowiec

Najważniejszą kategorią związaną z globalizacją jest wolność. Józef Tischner zauważa, że aby być wolnym, „trzeba poddać się wyższym wartościom”²². W dobie globalizacji wolność rozumiana jest najczęściej jako możliwość nieograniczonej konsumpcji dóbr i usług oraz przemieszczania się. Zygmunt Bauman czyni o sytuacji globalnej współczesnego świata uwagę, że ludzie stają się w niej turystami i włóczęgami²³.

Współcześnie rozrasta się nie tylko światowa sieć produkcji dóbr, ale przede wszystkim sieć ich wymiany. Wielką pomoc pełni w tym zadaniu globalna sieć internetowa²⁴. Podążając za taką strukturą zadań trzeba dostrzec, że wielkość i anonimowość struktur zajmujących się produkcją i wymianą coraz bardziej wzrasta zarówno w wielkości, jak i anonimowości. W aktualnych działaniach produkcyjno-handlowych najbardziej pożądanym efektem jest skuteczność²⁵. Korzyść finansowa przewyższa chęć poznania osobowości i tożsamości producenta, choć – paradoksalnie – towarzyszy temu równoległy proces kształtowania rozpoznawalnych, wyrazistych marek. Dostrzec należy liczne narracje promujące marki globalne²⁶. Także wobec szkół stawia się wymóg rozpoznawalności w środowisku edukacyjnym, traktując je coraz częściej w kategoriach kolejnego rynku dóbr.

W dzisiejszym społeczeństwie podstawową miarą dla rozumienia wolności człowieka stała się ilość konsumowanych przez niego dóbr: materii i usług; człowiek aktualny realizuje się wręcz przez konsumpcję. Ten nieprzerwany a rozwijający się ciągle proces ukierunkowuje nastawienie człowieka na pragnienie natychmiastowego posiadania. Aby koło konsumpcji nieustannie trwało, wymaga ono rozbudowywania w społeczności w celu stymulowania go coraz bardziej. Wspomaga to reklama, uka-

²¹ Por. A. Jachnis, J. B. Terlak, *Psychologia konsumenta i reklamy*, Bydgoszcz 1998, s. 352.

²² W. Bonowicz (opr.), *Alfabet Tischnera*, Kraków 2012, s. 285.

²³ Por. Z. Bauman, *Globalizacja*, s. 92.

²⁴ Wydaje się, że internet stał się najbardziej uchwytnym znakiem globalizacji.

²⁵ Por. tamże, s. 95.

²⁶ Por. D. Walczak-Duraj, *Zróżnicowane podejścia do wartości moralnych w gospodarce rynkowej*, W: J. Mariański, L. Smyczek (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 101.

zując możliwości zastępowania posiadanych już dóbr przez inne, nowocześniejsze, bardziej przydatne człowiekowi²⁷. „Dla dobrego konsumenta – zauważa Bauman – rzecz jest pokusą nie dlatego, że stanowi nadzieję na zaspokojenie potrzeb, które nim targają, lecz ponieważ obiecuje burzę pożądań nigdy dotąd nie przeczuwanych i nie przeżywanych”²⁸.

Równie ważny wymiar wolności w społeczeństwie zglobalizowanym związany jest z możliwością przemieszczania się²⁹. Możliwość podróżowania w jakimkolwiek momencie swojego życia jest wymiarem człowieka nowoczesnego tak ważnym, iż niemożliwość realizacji tej potrzeby wyklucza i spycha na margines życia społeczności nie posiadających tej możliwości. Paradoksalnie Internet nie zlikwidował tej potrzeby człowieka, a nawet ją zwielokrotnił³⁰. Czytelnyymi znakami możliwości przemieszczania się jako realizacji człowieka, stały się praca w wielkich korporacjach światowych, migracje w celu poprawy statusu życia, wymiany międzynarodowe, oraz szeroko pojmowana turystyka³¹. W perspektywie edukacyjnej coraz bardziej liczne są wymiany uczniów pomiędzy szkołami poszczególnych krajów czy też regionów (m.in. programy europejskie, współpraca pomiędzy regionami i miastami).

W dwudziestowiecznych warunkach polskich dostrzec należy najpierw wielkie migracje pomiędzy poszczególnymi regionami wymuszone okolicznościami historycznymi po II wojnie światowej, następnie masowe migracje ze wsi do miast związane z intensywną odbudową zniszczonego kraju i jego industrializacją³². Po otwarciu granic, na skutek przemian politycznych roku 1989, a także w powiązaniu z otwarciem rynków pracy po wejściu Polski do Unii Europejskiej, migracje te się zwielokrotniły. W wymiarze globalnym migracje mają charakter nie tylko emigracji, ale też imigracji ludności. Zauważalne jest, że współcześni imigranci przybywają do naszego kraju zarówno z Europy Wschodniej, jak też z Azji, a nawet z Afryki. Niesie to ze sobą określone, coraz większe wyzwania dla rozwoju edukacji dzieci i młodzieży, którzy żyją w kulturze zarówno własnej rodziny, jak i kraju, do którego przybyli³³.

²⁷ Por. E. Kasztelan, *Stan zareklamowania. Reklama wobec dziecka w środkach masowego przekazu*, Wrocław 1999, s. 91. Zdarzają się także reklamy propagujące np. akcje charytatywne. Zasadniczo jednak dostrzec można, że dzieci i młodzież postrzegają przede wszystkim reklamowane produkty.

²⁸ Z. Baumann, *Globalizacja*, s. 98.

²⁹ Por. tamże, s. 93.

³⁰ Por. Z. Baumann, *Globalizacja*, s. 143.

³¹ Por. tamże, s. 101.

³² Por. W. Pronobis, *Polska i świat w XX wieku*, Warszawa 1992, s. 381nn.

³³ Por. E. Nowicka, *Rasa i naród. Afrykanie w Warszawie*, W: *Kultura, naród, państwo w procesie globalizacji*, Kraków 2004, s. 205-221.

Zarówno emigracje w poszukiwaniu pracy, turystyka, jak też napływ ludzi z innych kultur i działalność mediów sprawiają, że człowieka współczesności od najmłodszych lat naznacza wielokulturowość. Józef Tischner zauważa, że „kultura tworzy się w dialogu i jakimś spięciu”³⁴. Dzięki spotkaniom z obcymi kulturami, człowiek wychodzi poza swoją pierwotną kulturę, bądź utożsamia się z wybranymi elementami różnych kultur. Staje się w ten sposób wędrowcem, w nieustannym poszukiwaniu „nowego”, jawiąc się jako człowiek kulturowego pogranicza. Gdy dokonującym się zmianom zewnętrznym nie będzie towarzyszyła głęboka refleksja na temat własnej tożsamości, grozi człowiekowi nawet jej utrata³⁵. W tej perspektywie Anna Kamińska zauważa trudność zaprzeczenia, że „najpełniejsze wykorzystanie kulturowej różnorodności stanowi ważną szansę dla świata. Odmienność wartości, punktów widzenia, przekonań i ideałów reprezentowanych przez rozmaite kultury może stawać się cennym źródłem (zasobem) rozwoju. To jednak wymaga odpowiedniego przygotowania, kształtowania postaw i nastawień do „innych”, do „odmienności”³⁶.

Adaptacja do właściwie pojmowanej wielokulturowości ma szczególne znaczenie dla młodych pokoleń Polaków. Zdzisława Załona podkreśla, że „nauczyciel świadomy sensu wielokulturowego wychowania w dobie globalizacji wdraża uczniów do respektowania innych kultur i odmiennych sposobów życia, uczy tolerancji i zrozumienia. Jednocześnie nie może zapomnieć, że własna kultura, choć jedna z wielu, wtopiona w konkret regionu i środowisko, jest niezaprzeczalnym bogactwem narodowym. Rolą nauczyciela jest wychowywać uczniów w duchu tożsamości narodowej młodzież ceniącą kulturę narodową i dostrzegającą w niej piękno, ale też pamiętającą o postawach życzliwości i szacunku wobec innych narodów, społeczności i kultur etnicznych”³⁷. Ta sama autorka uzasadnia rolę własnej wyrazistej tożsamości lokalnej dostrzegając, że „tylko dogłębne i wieloaspektowe poznanie kultury własnego narodu daje szansę świadomego rozumienia innych obszarów kulturowych”³⁸. Wyzwania takie pojawiają się w czasie kiedy wśród dzieci i młodzieży „nisko w hierarchii wartości sytuują się różne formy wspólnot: klasa szkolna, grono kolegów, a szczególnie szersze wspólnoty – naród, państwo, „społeczeństwo”, ludzkość”³⁹.

³⁴ W. Bonowicz (opr.), *Alfabet Tischnera*, s. 152.

³⁵ Por. B. Muchacka, *Międzyludzka komunikacja w dobie globalizacji*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 74.

³⁶ A. Kamińska, *Edukacja do dialogu. Szanse i bariery*, W: J. Rokicki, M. Banaś (red.), *Naród, kultura i państwo w procesie globalizacji*, Kraków 2004, s. 347-348.

³⁷ Z. Załona, *Między globalizacją a lokalizacją. Rola nauczyciela w nowej rzeczywistości edukacyjnej*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, s. 15-16.

³⁸ Tamże, s. 16.

³⁹ H. Świda-Ziemba, *Paradoksy postaw etycznych młodzieży licealnej i studenckiej*, W: J. Mariański, L. Smyczek (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 161.

b) Internet „miejscem” przekraczania przestrzeni i czasu przez człowieka

Najbardziej rozpoznawalnym znakiem dokonującego się procesu globalizacji ostatnich dziesięcioleci są media. Wśród nich szczególną rolę zajmuje globalna sieć internetowa. Bożena Muchacka zauważa, że „Internet, radio, telewizja, prasa są zdolne do przekazywania informacji do wszystkich ludzi zlokalizowanych w różnych zakątkach świata”⁴⁰. Jak podkreśla autorka, w dobie globalizacji, kontakt zwłaszcza młodych ludzi z mediami rozbudza w nich wymiar poznawczy, zaniedbując pozostałe aspekty ludzkiej osobowości: „przecenia się w kontaktach z mediami aspekt poznawczo-intelektualny, zaniedbuje zaś emocjonalno-motywacyjny i praktyczno-działaniowy”⁴¹.

Przywołując podział funkcji Internetu uczyniony przez Klaudię Cenda-Cwer należy wymienić: rozrywkowo-zabawową, poznawczo-edukacyjną oraz komunikacyjną⁴². Funkcje te przyczyniają się do powstawania pewnego „nowego świata”, któremu polska młodzież poświęca niezwykle dużo czasu. Opierając się nawet na obserwacjach można wręcz zaryzykować twierdzenie, że zwłaszcza środowisko uczniowskie nie tylko korzysta ze świata wirtualnego, ale wręcz żyje w globalnej sieci internetowej⁴³. Tym sposobem, utożsamia się ze stylem spędzania czasu społeczności światowej współczesnych młodych. W kontekście szkoły – w tym szkoły polskiej – nie można więc zaprzeczyć, że „spośród wielu zalet mają nowoczesne technologie informacyjne tę, że stanowią cenny i atrakcyjny środek dydaktyczny w procesie edukacyjnym”⁴⁴.

Ludzie współczesnej cywilizacji globalnej korzystają przeważnie z informacji cyfrowej, czerpiąc wiedzę z Internetu. Liczba przekazywanych informacji, ich natłok, a zarazem brak ich uporządkowania w hierarchii ważności powoduje, że „jeżeli odbiorca nie dysponuje dostatecznym zasobem wiedzy i jest bezkrytyczny, może łatwo poddać się manipulacji medialnej, gdyż nie potrafi właściwie zdiagnozować informacji prawdziwych i fałszywych”⁴⁵. Tym bardziej, że jak zauważa Bauman, w ludzi postrzeganych jako konsumentów rozbudza się ciągły stan pragnienia: „Trzeba

⁴⁰ B. Muchacka, *Międzyludzka komunikacja w dobie globalizacji*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 71.

⁴¹ Tamże, s. 73.

⁴² K. Cenda-Cwer, *Międzynarodowe działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa komunikacyjnego dzieci i młodzieży w cyberprzestrzeni*, W: G. Andrzejewska, K. Czerwiński, M. Schneider (red.), *Komunikowanie społeczne w globalizującym się świecie: szanse i zagrożenia dla edukacji*, Toruń 2010, s. 185. Wyrazem trudności rodziców się z nowymi mediami jest obchodzenie od roku 2004 Dnia Bezpiecznego Internetu (tamże, s. 195).

⁴³ D. Doliński, *Psychologiczne mechanizmy reklamy*, Gdańsk 2003, s. 23.

⁴⁴ B. Muchacka, *Międzyludzka komunikacja w dobie globalizacji*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 73.

⁴⁵ Z. Kwiasowski, *Młodzież wobec wyzwań cywilizacji przelomu – wybrane problemy*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 51.

utrzymywać ich zawsze w pogotowiu, czujnych, stale wystawionych na nowe pokusy i pielęgnować w nich bez przerwy stan nigdy nie słabnącego podniecenia”⁴⁶.

Dla rodziców i nauczycieli wynikają stąd konkretne wyzwania do towarzyszenia i pomocy w wartościowaniu docierających do uczniów z zewsząd treści. Od wychowawców wymaga to nie tylko umiejętności informatycznych, ale jeszcze bardziej znajomości „miejsc” w wirtualnym świecie, do których docierają dzieci i młodzież⁴⁷. Mają oni jeszcze nieukształtowaną w pełni tożsamość⁴⁸, stąd wyzwanie staje się większe. Dostrzega to Zbigniew Kwiasowski mówiąc o postępie, jaki dokonał się w ostatnich kilku dziesięcioleciach w technologiach informacyjnych, że stanowi „nie tylko zjawisko techniczne, lecz ma on również swoje wymiary subiektywne – niesie określone problemy społeczne, psychologiczne, ekonomiczne, kulturalne, organizacyjne i inne (tworząc współcześnie zupełnie nową cywilizację informatyczną”⁴⁹.

Dzisiejsze postrzeganie świata zdaje się być uproszczone w porównaniu do wizji ludzi, którzy nie mieli dostępu do tak rozwiniętej cywilizacji. Wraz z Romano Guardinim można mówić o masowości w sensie pozytywnym tego terminu⁵⁰. Bardziej jednak należy podkreślać występowanie zjawiska tzw. kultury masowej. Jednym z jej aspektów jest preferowanie rozrywki kosztem wartościowych treści i wychowania. Jej wytwory nie zagłębiają się w bogactwo form literackich ani w głębię tradycji kulturowych. Popularność nazwisk poczytnych autorów zawęża się do grupy twórców, często promowanych przez media, których nazwać można autorami globalnymi⁵¹.

⁴⁶ Por. Z. Bauman, *Globalizacja*, s. 99.

⁴⁷ Por. E. Kasztelan, *Stan zareklamowania. Reklama wobec dziecka w środkach masowego przekazu*, Wrocław 1999, s. 278.

⁴⁸ K. Cenda-Cwer, *Międzynarodowe działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa komunikacyjnego dzieci i młodzieży w cyberprzestrzeni*, W: G. Andrzejewska, K. Czerwiński, M. Schneider (red.), *Komunikowanie społeczne w globalizującym się świecie: szanse i zagrożenia dla edukacji*, Toruń 2010, s. 185: „Prawidłowy przebieg procesu wychowawczego i edukacyjnego jest w dużym stopniu uwarunkowany przez język wykorzystywany do zbadania i rozumienia świata. Co więcej, fakt, iż żyjemy w społeczeństwie informacyjnym generuje nowe wyzwania dla rodziców, nauczycieli i wychowawców. Nie chodzi już tylko o umiejętność wykorzystania i posługiwania się nowymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w procesie wychowawczym i procesie kształcenia. Ważne jest by w ramach komunikacji w sieci zapewnić dzieciom i młodzieży bezpieczeństwo”.

⁴⁹ Z. Kwiasowski, *Młodzież wobec wyzwań cywilizacji przelotnej – wybrane problemy*, W: Z. Zaczona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 49.

⁵⁰ Por. R. Guardini, *Koniec czasów nowożytnych. Świat i osoba. Wolność, łaska, los*, Kraków 1969, s. 57.

⁵¹ Por. W. Kudyba, *Nauczyciel wobec „globalnych bestsellerów”*, Z. Zaczona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 62. Zapewne należy do nich Paolo Coehlo. Być może jednak poczytność dzieł takich twórców związana jest z nieustannym poszukiwaniem przez człowieka sensu swojego życia. Kudyba podkreśla, że fenomen jego popularności wśród młodzieży ma źródło w używaniu języka współczesnej kultury masowej, a także „powierzchnowym traktowaniu zarówno kodów tradycji literackich jak i kodów kultury judeochrześcijańskiej”.

Dzieci i młodzież nie chcą ograniczać się tylko do uproszczonych treści, przedstawianych we współczesnych mediach. Paradoksalnie, będąc wręcz bombardowanymi mnóstwem atrakcyjnych propozycji programowych i chętnie z nich korzystając, zarazem cenią sobie obecność bliskich im osób oraz stawiane im przez dorosłych i szkołę wymagania⁵². Z drugiej strony, do wychowawców należy zachęcanie młodych do poszukiwania „czegoś więcej”, tj. wysokich treści (np. odkrywania dzieł klasyki światowej). Motywacją staje się docenienie nawet najmniejszego poczynionego w tym kierunku wysiłku⁵³.

Zdzisława Załona twierdzi, że „we współczesnej szkole poszukuje się wiedzy z różnych źródeł, porządkuje ją w struktury myślowe, uczy się uczenia się, otwartości na świat i jego problemy. Szkoła i nauczyciel nie są już najważniejszym źródłem wiedzy, dlatego jednym z głównych problemów w dobie globalizacji jest niezaprzeczalnie profesjonalizm nauczyciela tj. jego umiejętność i wszechstronne kompetencje zawodowe”⁵⁴. Prezentowane stanowisko podkreśla zwłaszcza kompetencje zawodowe, jednak to umiejętność życia w świecie nowoczesnych technologii według tradycyjnych wartości powoduje, iż rodzic, wychowawca, nauczyciel pełni rolę świadka, a także autorytetu w środowisku uczniowskim. Uczniowie szczególnie cenią zaangażowanie dorosłych oraz umiejętność rozpoznawania potrzeb (wyzwań niesionych przez życie; emocjonalnych potrzeb, akceptacji, miłości) i pomocy w problemach życiowych⁵⁵.

Funkcjonując w cywilizacji informatycznej zauważamy, że dokonały się także głębokie zmiany w pojmowaniu samych wartości. Wśród tych nowych, szczególnie miejsce znalazły posiadanie, konsumpcja i związane z tym włączenie – często nieświadomione, poprzez sam fakt egzystencji – w nieskomplikowaną wizję świata.

Barbara Smolińska-Theiss zwraca uwagę na komercjalizację i merkantylizację dzieciństwa⁵⁶. Myśl tę podkreśla także Robert Rogowski zwracając uwagę na to, że „uodpornienie na marketingowe bombardowanie wartościami materialno-konsumpcyjnymi

⁵² Por. H. Świda-Ziemba, *Paradoksy postaw etycznych młodzieży licealnej i studenckiej*, W: J. Mariański, L. Smyczek (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 161.

⁵³ Por. W. Brezinka, *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych – podręcznik akademicki*, Kraków 2005, s. 61nn (nie jest łatwo wychowywać w społeczeństwie, w którym panuje pluralizm wartości i coraz powszechniejszy panuje slogan „koniec wychowania”).

⁵⁴ Z. Załona, *Między globalizacją a lokalizacją. Rola nauczyciela w nowej rzeczywistości edukacyjnej*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 15.

⁵⁵ Por. W. Brezinka, *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych – podręcznik akademicki*, Kraków 2005, s. 19 (Trzeba najpierw wartości wybrać, aby następnie w procesie wychowania z nimi zapoznawać i uczyć kochać).

⁵⁶ Por. B. Smolińska-Theiss, *Godność dziecka – odkrywana, zdobywana, niszczone*, W: „Horyzonty wychowania” 5/2006 (9), s. 157.

i zdrowe do nich podejście z wychowawczego punktu widzenia należy do ważnej pracy, z jaką muszą się zmierzyć rodzice i wychowawcy. Młody człowiek podlega nieustannemu naciskowi komercyjnemu i należy go przygotować do rozsądnego odbioru i mądrych wyborów poprzez kształtowanie jego władz umysłowych (zwłaszcza rozumu) i pożądawczych (zwłaszcza woli)⁵⁷.

Postrzeganie relacji

Nie ulega wątpliwości, że najbardziej naturalnym środowiskiem budowania relacji człowieka jest rodzina. Rodzina jest czymś więcej niż sumą części – osób ją tworzących – jej członkowie trwają w relacjach, a całość podlega wpływom otaczającego świata⁵⁸.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci, po roku 1989, także w tej najbardziej podstawowej komórce polskiej społeczności dokonało się wiele zmian. Najbardziej widoczną jest przemiana z rodzin wielopokoleniowych na jednopokoleniowe; należy podkreślić wzrost ilości takich rodzin we współczesnym polskim społeczeństwie.

Dotychczas jednym z ważniejszych zadań rodziny były jej funkcje edukacyjno-uspołeczniające. Wraz z przemianami ostatnich dziesięcioleci – zwłaszcza wzrostem roli mediów i pojawieniem się Internetu, do głosu doszedł cały szereg możliwości utrzymywania kontaktów między bliskimi (np. pracującymi, bądź uczącymi się daleko od domów rodzinnych). W tym kontekście należy podkreślić pozytywne udogodnienia, jakie stwarzają media.

Wraz z rozwojem i specjalizacją w dziedzinie wymiany produktów i usług, realizowanych za pomocą Internetu, kontakty międzyludzkie zwiokrotniły się a postrzeganie osób stało się niekiedy bardzo funkcjonalne⁵⁹. Pomimo tego, że rodziny przybrały formę nuklearną, to więzi międzyosobowe charakteryzują się większym rozluźnieniem, niż jak to miało miejsce w strukturach wielopokoleniowych. W tym kontekście, wraz ze Zbigniewem Kwiasowskim należy stwierdzić, że „wielogodzinne przebywanie młodzieży przed ekranem komputera, identyfikowane się z postaciami cyberprzestrzeni powoduje, iż część młodzieży nie odczuwa już potrzeby przebywania z innymi członkami rodziny. Różnego rodzaju komunikatory zaspokajają w kontakcie medialnym potrzeby bezpieczeństwa, przynależności, zrozumienia, bliskości a nawet miłości”⁶⁰.

⁵⁷ R. Rogowski, *Wychowanek w obliczu życia gospodarczego*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 62.

⁵⁸ C. Valaverde, *Antropologia filozoficzna*, Poznań 1998, s. 353nn.

⁵⁹ Por. Z. Kwiasowski, *Młodzież wobec wyzwań cywilizacji przełomu – wybrane problemy*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 49.

⁶⁰ Z. Kwiasowski, *Młodzież wobec wyzwań cywilizacji przełomu – wybrane problemy*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 52.

Obecnie, wielokrotnie rolę wychowawczą rodziców przejmują i zastępują media. To one – chociażby z racji wymogu nowego systemu intensywniejszego zajmowania się przez rodziców sprawami zawodowymi – wypełniają znaczny procent pozaszkolnego czasu dzieci i młodzieży⁶¹. Jest to ciekawa część ich rytmu życia. W mediach młodzi dzielą się swoimi komentarzami i wrażeniami, upubliczniają zdjęcia i poczynione filmy, nawiązują nowe znajomości, dążąc przede wszystkim do ich wielości.

Przyglądając się treściom przekazywanym w prasie, telewizji czy też Internecie – również w specjalnych działach przeznaczonych dla młodych – zauważamy, że ich sporą część wypełniają obrazy przekazujące pełen przemocy obraz życia. Nawet z programów dla najmłodszych emanują liczne sceny walki między bohaterami. Trudno się więc dziwić, że takie sceny znajdują swoją kontynuację m.in. w trudnościach w wytyczeniu granic pomiędzy światem kreowanym przez media a realnym. Postawa obojętności ze strony dorosłych wobec przekazywanych treści zostaje przez młodych odbita jak w zwierciadle w braku zachowań prospołecznych, a także we wzroście przemocy notowanym w szkołach⁶².

Współcześni badacze etapu dziecięcego ludzkiego życia zwracają uwagę, iż kultura dziecięca bardzo wyraźnie odzwierciedla dwa przeciwstawne procesy. Z jednej strony, dowartościowuje się dziecko, zauważa jego podmiotowość i je chroni, tak by mogło ono także na tym etapie swojego istnienia twórczo wyrazić swój dziecięcy świat. Z drugiej strony, dziecko traktuje się jako towar gry rynkowej, poddając procesowi merkantylizacji. Barbara Smolińska-Theis zauważa, że „biznes, multimedia urzeczowiają dziecko, zawłaszczają je. W tej agresywnej grze pozorów, fikcji dziecko traktowane jest coraz bardziej jak dorosły. Zacierą się różnica między dzieckiem a dorosłym. Ginie kategoria dzieciństwa, kurczy się specyficzny dziecięcy świat doświadczeń, emocji i atrybutów. Dziecko traci swoją specyfikę i odmiennność. W ten sposób próbuje się również umniejszyć jego wartość i godność”⁶³. Dziecko traktowane przez wielu producentów medialnych jak dorosły, samo chętnie wchodzi w nieznaną, obcy mu świat dorosłych. „Dziecko przy komputerze odgrywa niedostępne mu wcześniej, a nawet zakazane przestrzenie dorosłych. Wchodzi w nie bez przeszkód, anonimowo. Fascynuje się wirtualnym światem, nad którym może bezkarnie zapanować. Tu fikcja miesza się z rzeczywistością, realizm życia z wymagowanymi obrazami. W świecie wirtualnym wszystko jest możliwe, wszystko jest dostępne, ładne i polukrowane (...).

⁶¹ Por. B. Smolińska-Theis, *Godność dziecka – odkrywana, zdobywana, niszczone*, W: „Horyzonty wychowania” 5/2006 (9), s. 158; „Współczesne dziecko – jedynak ogląda telewizję w samotności. Grający telewizor zabija samotność dziecka. Nazywany bywa elektroniczną niańką”.

⁶² Por. S. H. Zaręba, *Socjologiczne interpretacje moralnych poglądów i ocen polskiej młodzieży szkolnej i akademickiej*, W: J. Mariański, L. Smyczek (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 205, 226nn.

⁶³ Por. B. Smolińska-Theis, *Godność dziecka – odkrywana, zdobywana, niszczone*, W: „Horyzonty wychowania” 5/2006 (9), s. 159-160.

Wszystkie działania dziecka w przestrzeni wirtualnej nie przynoszą żadnych przykrych konsekwencji. Wszystko jest odwracalne. Można na nowo sformatować każdą akcję. Zapanować nad wszystkim i wszystkimi”⁶⁴.

Trudności zewnętrzne przekładają się na wewnętrzne – przede wszystkim na brak akceptacji siebie, często wobec braku osób, które ją wyrażą. Stąd napięciom wewnętrznym przeżywanym przez dzieci i młodzież towarzyszy poszukiwanie innych słabszych osób i przelewanie na nich nieposzanowania wobec siebie; także często słowna i fizyczna agresja skierowana na bezdomnych, wykluczonych społecznie⁶⁵. Takie reakcje dzieci i młodzieży znajdują swój fundament w odczuwalnym przez młodych ludzi osamotnieniu wewnętrznym⁶⁶. Człowiek nie odnajduje już takiego wsparcia i ochrony w rodzinie oraz u osób najbliższych, a ich brak powoduje u młodych ludzi pustkę wewnętrzną i zobojętnienie. Trudności napotymane w szkole, czy też w medialnym obrazie świata, koncentrującym się asymetrycznie na elementach negatywnych, wzmagają ową samotność. Bożena Muchacka stwierdza, że „w literaturze naukowej i popularnonaukowej coraz częściej opisywane jest zjawisko osamotnienia spowodowane brakiem więzi psychicznej z drugim człowiekiem oraz wynikające z niego konsekwencje dla życia jednostkowego i społecznego”⁶⁷.

Nieumiejętność tworzenia relacji sprawia, że dorastające dzieci poszukują autorytetów często poza rodziną⁶⁸. Autorytetem stają się wówczas osoby publiczne, ze świata rozrywki, sportu, mody. Obierając ich jako życiowych przewodników, młodzież dąży do swojej indywidualności. Młodzi ludzie przyjmując propagowane przez medialne gwiazdy formy stylu bycia, zamiast budowania swojej indywidualności – w gruncie rzeczy ją tracąc – stając się bardzo do siebie podobni. Indywidualności poszukują też w świecie wirtualnym, a korzystając z większej anonimowości i upatrując w tym możliwość działania bez ponoszenia za to konsekwencji, są bardziej odważni i często agresywni.

Poszukiwanie pełniejszej realizacji wolności w dobie globalizacji a także przebywanie w coraz większych społecznościach zarówno szkolnych, wielkomiejskich jak i internetowych, wywołuje poczucie zagubienia, zagrożenia ze strony świata, a także

⁶⁴ Por. tamże.

⁶⁵ W. Forsyś, *Zagrożenie bezpieczeństwa młodzieży szkolnej destrukcyjną działalnością sekt religijnych w kontekście zmian globalizacyjnych i transformacyjnych w Polsce (ujęcie socjologiczne)*, W: G. Andrzejewska, K. Czerwiński, M. Schneider (red.), *Komunikowanie społeczne w globalizującym się świecie: szanse i zagrożenia dla edukacji*, Toruń 2010, s. 178.

⁶⁶ Por. J. Mariański J., *Religia i moralność w społeczeństwie polskim*, W: J. Mariański, L. Smyczek (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 290nn.

⁶⁷ B. Muchacka, *Międzyludzka komunikacja w dobie globalizacji*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 74.

⁶⁸ Por. M. Libiszowska-Żółtkowska, *Kultura moralna konwertytów nowych ruchów religijnych w Polsce*, W: J. Mariański, L. Smyczek (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 303.

pewnego rodzaju wykorzenia. Sytuacja polskiej szkoły wymaga bardzo wczesnego zdecydowania, kim człowiek pragnie zostać w przyszłości. Wczesny wybór konkretnego profilu w szkole jest bardzo zobowiązujący, gdyż ma konsekwencje w przyszłej realizacji zawodowej⁶⁹. Dokonywanie wyborów życiowych jest trudniejsze w sytuacji, gdy niedomaga system rodziny oraz kwestionowane są autorytety i wartości⁷⁰. Waldemar Forysiak zauważa, że „słabości ponowoczesnych społeczeństw należy szukać w zbyt dużym ich nastawieniu na indywidualizm jednostki, poddanej stałej presji dokonywania szybkich wyborów, które niosą ze sobą coraz większą odpowiedzialność”⁷¹. Dzieci i młodzież coraz częściej, by rozładować mnożące się w życiu rodzinnym i szkolnym napięcia sięgają po alkohol i narkotyki⁷². Ale też mają wielkie możliwości realizacji w rzeczywistości szkolnej, w wielu kursach i kołach zainteresowań, w których uczestniczą. Budowane wtedy relacje koleżeńskie i przyjacielskie pozytywnie wpływają na rozwój i postęp zarówno w zainteresowaniach, jak i w całościowym rozwoju osoby.

Wszystkie te elementy zwracają uwagę na podstawową rolę wartości w ludzkim życiu. Szczególną wartością jest samo życie i możliwość jego realizowania; wartością jest osoba ludzka, która powinna być w centrum całego procesu edukacyjnego⁷³. Idąc za tą myślą, to wychowanek jest podmiotem wychowania, a środowisko społeczne, z którym ma on styczność, powinno wspomagać wychowanie. Przemysław Piotrowski wskazuje, iż „jednym z priorytetów w zakresie wychowania powinno być udzielanie dzieciom i młodzieży pomocy w uzyskaniu orientacji etycznej i hierarchizacji wartości”⁷⁴. Stanowi to wielkie wyzwanie do realizacji, tym bardziej, że współczesna cywilizacja – jak podkreśla Wojciech Kudyba – nie sprzyja próbom budowania spójnego systemu prawd egzystencjalnych⁷⁵.

⁶⁹ Por. Tamże, s. 302.

⁷⁰ Por. J. Mariański J., *Religia i moralność w społeczeństwie polskim*, W: J. Mariański, L. Smyczek (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 281.

⁷¹ W. Forysiak, *Zagrożenie bezpieczeństwa młodzieży szkolnej destrukcyjną działalnością sekt religijnych w kontekście zmian globalizacyjnych i transformacyjnych w Polsce (ujęcie socjologiczne)*, W: G. Andrzejewska, K. Czerwiński, M. Schneider (red.), *Komunikowanie społeczne w globalizującym się świecie: szanse i zagrożenia dla edukacji*, Toruń 2010, s. 178-179.

⁷² Por. B. Muchacka, *Międzyludzka komunikacja w dobie globalizacji*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 74.

⁷³ Por. E. Budzyńska, *Podzielane czy dzielące? Wartości społeczeństwa polskiego*, W: Mariański J., Smyczek L. (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008, s. 42; B. Smolińska-Theiss, *Godność dziecka – odkrywana, zdobywana, niszczona*, W: „Horyzonty wychowania” 5/2006 (9), s. 151 (Dziecko to osoba ludzka, przysługuje mu jej wartość i godność).

⁷⁴ P. Piotrowski, *Hierarchia wartości i poziom kompetencji społecznych jako wskaźniki predyspozycji zawodowych studentów nauczania początkowego*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 85.

⁷⁵ W. Kudyba, *Nauczyciel wobec „globalnych bestsellerów”*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007, s. 59.

Tytułem zakończenia

To przed rodzicami, wychowawcami, nauczycielami zatem staje postulat zaspokajania potrzeb relacyjnych dziecka w rzeczywistości realnej, stąd więcej miejsca powinno się poświęcać pracy wychowawczej, terapeutycznej, diagnostyce dziecka oraz ściślejszej współpracy szkoły z rodzicami. Umiejętność odnalezienia się w swoich tożsamościach dorosłych – zarówno rodziców jak i nauczycieli – będzie sprawiało, że wychowankowie poważnie będą odczytywali ich wezwania do życiowej realizacji. Bycie rodzicem i nauczycielem – traktowane bardziej jako sztuka, aniżeli funkcja społeczna czy też profesja – niesie ze sobą nie tylko radość realizacji przez dorosłych, ale też wybieranie ich w aktualnym świecie przez młodych jako przewodników życia.

Optymizm niesie ze sobą każde pokolenie uczniów, które z natury wieku, wnosi wiele nowości, przemianę spojrzenia na życie i widzenia sensu tam gdzie inni widzą tylko jego brak.

Bibliografia

- Adamek I., *Edukacja nauczycieli – problemy i wyzwania*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007.
- Bauman Z., *Globalizacja*, Warszawa 2000.
- Beck U., Grande E., *Europa kosmopolityczna. Społeczeństwo i polityka w drugiej nowoczesności*, Warszawa 2009.
- Budzyńska E., *Podzielane czy dzielące? Wartości społeczeństwa polskiego*, W: Mariański J., Smyczek L. (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008.
- Cenda-Cwer K., *Międzynarodowe działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa komunikacyjnego dzieci i młodzieży w cyberprzestrzeni*, W: G. Andrzejewska, K. Czerwiński, M. Schneider (red.), *Komunikowanie społeczne w globalizującym się świecie: szanse i zagrożenia dla edukacji*, Toruń 2010.
- Forysiak W., *Zagrożenie bezpieczeństwa młodzieży szkolnej destrukcyjną działalnością sekt religijnych w kontekście zmian globalizacyjnych i transformacyjnych w Polsce (ujęcie socjologiczne)*, W: G. Andrzejewska, K. Czerwiński, M. Schneider (red.), *Komunikowanie społeczne w globalizującym się świecie: szanse i zagrożenia dla edukacji*, Toruń 2010.
- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe: Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa-Kraków 1999.
- Guardini R., *Koniec czasów nowożytnych. Świat i osoba. Wolność, łaska, los*, Kraków 1969.
- Janowski K. B., *Kultura polityczna Polaków a procesy globalizacji*, W: J. Rokicki, M. Banaś (red.), *Naród, kultura i państwo w procesie globalizacji*, Kraków 2004.
- Jasińska-Kania A., *Wartości i normy moralne a procesy przemian w Polsce i w Europie*, W: Mariański J., Smyczek L. (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008.
- Karwińska A., *Edukacja do dialogu. Szanse i bariery*, W: J. Rokicki, M. Banaś (red.), *Naród, kultura i państwo w procesie globalizacji*, Kraków 2004.
- Kwiasowski Z., *Młodzież wobec wyzwań cywilizacji przelomu – wybrane problemy*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007.

- Libiszowska-Żółtkowska M., *Kultura moralna konwertytów nowych ruchów religijnych w Polsce*, W: Mariański J., Smyczek L. (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008.
- Marcewka-Rytko M., *Procesy globalizacji jako wyzwanie dla kultury i państwa narodowego*, W: J. Rokicki, M. Banaś (red.), *Naród, kultura i państwo w procesie globalizacji*, Kraków 2004.
- Mariański J., *Religia i moralność w społeczeństwie polskim*, W: Mariański J., Smyczek L. (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008.
- Muchacka B., *Międzyludzka komunikacja w dobie globalizacji*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007.
- Pronobis W., *Polska i świat w XX wieku*, Warszawa 1992.
- Rogowski R., *Wychowanek w obliczu życia gospodarczego*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007.
- Świda-Ziemba H., *Paradoksy postaw etycznych młodzieży licealnej i studenckiej*, W: Mariański J., Smyczek L. (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008.
- Załona Z., *Między globalizacją a lokalizacją. Rola nauczyciela w nowej rzeczywistości edukacyjnej*, W: Z. Załona (red.), *Nauczyciel w rzeczywistości globalnej i lokalnej*, Nowy Sącz 2007.
- Valaverde C., *Antropologia filozoficzna*, Poznań 1998.
- Walczak-Duraj D., *Zróżnicowane podejścia do wartości moralnych w gospodarce rynkowej*, W: Mariański J., Smyczek L. (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008.
- Zaręba S. H., *Socjologiczne interpretacje moralnych poglądów i ocen polskiej młodzieży szkolnej i akademickiej*, W: Mariański J., Smyczek L. (red.), *Wartości postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 2008.